

KLASSIK MUSIQANING RIVOJLANISH BOSQICHLARI. ULARNING QISQACHA TAVSIFI VA ASOSIY VAKILLARIDAN I. S. BAX, V. A. MOTSART, L. VAN BETHOVEN HAQIDA

Hojibuvi Rizojon qizi Rahmonova

Buxoro davlat universiteti Pedagogika institutining magistranti

Sanoqul Do'stov

Ilmiy rahbar, Buxoro davlat universiteti professori

ANNOTATSIYA

Maqolada klassik musiqa va uning rivojlanishining tarixiy boshqichlari va har bir rivojlanish davriga qisqacha tavsif berilgan. Uning zabardast vakillaridan I.S.Bax, V.A.Motsart, L. Van Bethovenlarning musiqalari haqida soʻz yuritilgan.

Kalit soʻzlar: barokko, klassizm, romantizm, simfoniya, uvertyura, konsert, kantata, polifoniya, kanon, opera.

KIRISH

Yaxshi musiqa tinglash bolaning psixo-emotsional rivojlanishiga ijobiy taʼsir qiladi, deydi bolalar psixologlari. Yaxshi musiqa sanʼatni tanitadi, oʻqituvchilar aytganidek, estetik didni shakllantiradi.

Koʻpgina mashhur asarlar klassik kompozitorlar tomonidan bolalar uchun ularning psixologiyasi, idroki va yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda, yaʼni tinglash uchun yaratilgan boʻlsa, boshqalari quloqqa oson idrok etiladigan va texnik jihatdan qulay boʻlgan kichik ijrochilar uchun turli xil asarlar yaratganlar.

Klassik kompozitorlar butun dunyoga mashhurdir. Musiqiy daholarning har birining nomi madaniyat tarixidagi oʻziga xos abadiy oʻchmas oʻringa egadir.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Klassik musiqa - haqli ravishda mumtoz kompozitorlar deb atalgan isteʼdodli mualliflar tomonidan yaratilgan maftunkor kuylardir. Ularning asarlari oʻziga xos boʻlib, ijrochilar va tinglovchilar tomonidan doimo ezozlanib, sharafiga ega boʻladi. Bir tomondan, klassik musiqa odatda yoʻnalishlarga mansub boʻlmagan, chuqur maʼnoli musiqa hisoblanadi. Boshqa tomondan, musiqaning tarixiy rivojlanishida oʻziga xos davrlar mavjud. Bu davr XVIII asr oxiri - XX asr boshlarida klassitsizm deb ataladi.

Klassik mavzulardagi kuylar yuksak intonatsiya, nafosat, rang-baranglik va uyg'unligi xam- oxangligi bilan ajralib turadi. Ular kattalar va bolalarning hissiy dunyoqarashiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Klassik musiqaning rivojlanish tarixida quyidagi bosqichlarni ajratish mumkin:

- Uyg'onish davri - 14-asr boshlari - 16-asrning oxirgi choragi. Ispaniya va Angliyada Uyg'onish davri 17-asr boshlarigacha davom etdi.
- Barokko - Uyg'onish davri o'rniga kelgan va 18-asr boshlarigacha davom etgan. Uslubning markazi Ispaniya edi.
- Klassizm - Evropa madaniyatining 18-asr boshidan 19-asr boshlarigacha bo'lgan rivojlanish davri.
- Romantizm klassitsizmga qarama-qarshi yo'nalishdir. Bu 19-asrning o'rtalarigacha davom etdi.
- 20-asr klassikasi - zamonaviy davr.

1. Uyg'onish davri - madaniyatning barcha sohalari rivojlanishining uzoq davri. - Tomass Tallis, Jovanni da Palestina, T.L.de Viktoriyalar musiqiy asarlar bastalagan va avlodlarga o'lmas asarlar qoldirganlar.

2. Barokko - bu davrda yangi musiqiy shakllar paydo bo'ladi: polifoniya, opera. Aynan shu davrda shakllanib rivojlanadi. Bax, Gendel, Vivaldi o'zlarining mashhur ijodlarini yaratadilar. Bax fugalarida klassitsizm talablariga rioya qilinadi.

3. Klassizm. Klassizm davrida o'zining o'lmas ijodini yaratgan Vena klassik kompozitorlari: Gaydn, Motsart, Betxoven, Bax va boshqa ko'plab kompozitorlar shular jumlasidandir. Gaydn, Motsart va Bethoven ijodida sonata shakli paydo bo'ladi, orkestr tarkibi kuchayadi. Gaydn ijodidagi musiqiy asarlarning sodda tuzilishi, nafisligi va ohanglarning engilligi bilan ajralib tursa, Baxning og'ir kompozitsiyalaridagi ohanglarning o'ychanligi, diniy va dunyoviy qarashlari bilan o'ziga xosdir. Motsartning musiqiy asarlari esa quvnoqlik hayotga bo'lgan muhabbat aks etuvchi bebaho mo'jizaviy to'plamlardan iboratdir. Bular hali ham mukammallikka intilayotgan klassika edi. Betxoven asarlarida romantik va klassik uslublar o'rtasidagi aloqalarni bog'lovchi jihatlar mavjud. L. van Betxoven musiqasida ratsional kanonlardan ko'ra ko'proq mardlik va shijoatga chorlovchi ohanglar bor. Bu davr o'zining simfoniya, sonata, syuita, opera kabi muhim janrlari bilan ajralib turadi. Betxovenning musiqiy asarlariga ishtiyoq keyinchalik romantik davrni keltirib chiqaradi.

4. Romantizm. Musiqiy kompozitsiyalari o'ziga xos musiqiy jilolar "rangi" va drama bilan ajralib turadi. Har xil

qo'shiq janrlari shakllanadi, masalan, balladalar. List va SHopen tomonidan pianino uchun yaratilgan kompozitsiyalar tan olinadi. Romantizm an'analari CHaykovskiy, Vagner, SHubert kabi buyuk kompozitorlarning asarlari tomonidan meros bo'lib o'tgan.

5. XX asr klassikasi – mualliflarning musikiy asarlari ohangda yangilik kiritish istagi bilan ajralib turadi., Stravinskiy, Raxmaninov, Glass va boshqa kompozitorlar asarlari XX asr klassikasiga tegishlidir.

Bolalar va yoshlar uchun kompozitsiyalarni yaratishda buyuk mumtoz kompozitorlar asarning qiziqarli hikoyalari, taklif qilingan materialning mavjudligi, ijrochi yoki tinglovchining yoshini hisobga olgan holda ijod qilganlar.

17—18-asrlarning oxirlarida bastakorlar va musiqachilar uzoq vaqt davomida amal qiladigan yangi musiqiy asarlar paydo bo'la boshlaydi. Bu asr jahonga jahon madaniy merosiga beqiyos hissa qo'shgan musiqalarni taqdim etadi. 18-asr bastakorlari quyidagi shaxslar bilan mashhur:

Bu eng buyuk nemis bastakorlaridan biri bo'lib, uning shaxsiyati va ijodiga qiziqishi vaqt o'tishi bilan so'nmaydi, aksincha, ortib bormoqda. Ammo, afsuski, hayoti davomida u tan olinmagan. Ioganning musiqadan boshqa tanlovi yo'q edi, chunki uning ajdodlari musiqiy kobilyatlari yuqoriligi bilan mashhur edi .

Bo'lajak daho **Iogann Sebastyan Bax** 1685 yilda eyzenax shahrida tug'ilgan. U musiqadagi ilk qadamlari uchun skripka chalishni o'rgatgan otasiga qarzdor edi. Bax ajoyib ovozga ega edi va shahar maktabining xorida qo'shiq kuylardi. Uning atrofidagi odamlar bolaning ajoyib musiqachi bo'lishiga shubha qilishmadi. Erta etim bo'lib, 15 yoshida Iogann mustaqil hayotni boshladi. YOsh kompozitor ogir sharoitda va tez-tez sayohatlarda yashaganiga qaramay, Baxning musiqaga bo'lgan qiziqishi hech qachon so'nmagan, u o'z-o'zini tarbiyalash orqali musiqa haqidagi bilimni doimiy ravishda kengaytirib borgan. Hamma narsada xorijlik musiqachilarga taqlid qilishga uringan bastakor hamkasblaridan farqli o'laroq, Bax o'z asarlarida nemis xalq qo'shiqlari va raqslaridan faol foydalangan. Ammo Iogann nafaqat iste'dodli kompozitor, balki ajoyib organ va klavesin ijrochisi ham edi. Agar u kompozitor sifatida tanilgan bo'lmasada , unda bu asboblarni chalishdagi mahoratini hamma tan oladi. Ammo saroy jamiyati kompozitorning musiqasini yoqtirmadi: u juda yorqin, hissiy, insoniy deb hisoblangan. Ammo uning asarlari jamoatchilik tomonidan rad etilganiga qaramay, u hech qachon ularning didiga moslashmagan. Bax o'zining eng yaxshi musiqiy asarlarini Leyptsigda yozgan, u erda oilasi bilan ko'chib o'tgan va umrining oxirigacha qolgan. U erda u

kantatalarning ko'pchiligini yaratdi, Sent-Jon Passion, Sent-Metyu Passion, Mass in B minor asarlari shular jumlasidandir. Kompozitorning eng katta quvonchi, madadi bu uning oilasi edi. O'g'illari ham iste'dodli musiqachilarga aylanishadi va Bax hayotligida shuhrat qozonishadi. Ikkinchi xotini va katta qizining ovozi juda chiroyli edi. SHuning uchun Iogann oilasi uchun musiqiy asarlar yozishni davom ettiradi. Umrining so'nggi yillarida Baxning ko'rishida jiddiy muammolar paydo bo'ladi va muvaffaqiyatsiz operatsiyadan so'ng u ko'r bo'lib qoladi. Ammo shunga qaramay, u o'z ishini tark qilmadi va ularni yozib olish uchun diktatsiya qilib, kompozitsiyalar yaratishda davom etadi. Uning o'limi musiqa jamoatchiligida deyarli sezilmay qoladi va u tez orada unutiladi. Uning musiqasiga qiziqish oradan 100 yil o'tgach, Mendelson rahbarligida uning eng go'zal asarlaridan biri "Sent-Metyu ehtiros"i ijro etilganidan so'ng paydo bo'ladi va shu bilan birga uning musiqiy kompozitsiyalari to'plami nashr etiladi.

19-20-asrlarning eng mashhur kompozitorlari bu buyuk musiqachini bir necha bor o'zlarining ustozlari deb atashgan. Hammasi bo'lib, u 1000 dan ortiq asarlar yozgan va barcha davrlarning eng virtuoz organistlaridan biri sifatida tarixga kiradi. Bundan tashqari, Iogann Sebastyan Bax polifoniya ustasi, shuningdek, klavier musiqasining durdonalarini yaratuvchisi sifatida tan olingan. Katta hamkasbi vafotidan 20 yil o'tib tug'ilgan Lyudvig van Betxoven uning ijodini o'rganish davomida "Haqiqiy uyg'unlik otasi, Bax - jilg'a emas balki dengizdir" degan edi, mashhur faylasuf Georg Hegel esa uni "bilimdon daho" deb ta'rif bergan. Keyinchalik List, SHumann, Brams va boshqalar kabi ko'plab mashhur bastakorlar unga o'z hurmatlarini bildirish istagida Baxning musiqiy iboralarini o'z asarlariga kiritadilar.

Musiqa san'atining bu dahosini ham zamondoshlari qadrlamagan, uning iste'dodining to'liq quvvati va teranligini anglay olmagan, kuchli va mustaqil xarakterli bo'lganligi uchun uni zamondoshlari yomon ko'rishgan, biroq asrlar o'tgandan keyin uning ijodi, asarlarining mo'jizakorligi, iste'dodi bilan qiziqib, hayratda qolishgan.

Avstriya professional musiqa maktabining asoschisi. Wolfgang Amadey Motsart 1756 yil 27 -yanvarda tug'ilgan. Uning otasi saroy musiqachisi bo'lib, Motsartning musiqiy iste'dodni payqab, unga musiqadan dars bera boshlagan.

Bu Wolfgang ishining boshlanishi edi. Bola yoshligida musiqaga bo'lgan ajoyib iste'dodini ko'rsatadi: U musiqiy iste'dodi juda erta yoshda namoyon bo'lgan daholar toifasiga kiradi. 5 yoshida Wolfgang o'zining birinchi asarlarini yozishni boshladi va 6

yoshida u klavesin va skripkani mukammal ijro eta oldi. U musiqa uchun noyob quloq va ajoyib xotiraga ega bo'lgan holda o'zining birinchi musiqiy asarlarini yaratgan. Ota o'g'lining noyob musiqiy iste'dodi borligini ko'rib, Volfgang shonshuhrat qozonishi va saroy musiqachisi bo'lmasligi uchun kontsert gastrollarini boshlashga qaror qiladi. U 10 yoshida, mo'jizaviy bolaning asarlari otasi tomonidan yaratilganiga ishongan Dyuk-Arxiepiskop uni himoya qilaga urinadi. SHunday qilib, u o'zining birinchi oratoriyasini yozadi. Klassik simfonizmning cho'qqilari 1788 yildagi so'nggi 3 ta simfoniya edi: 39-son, 40-son, 41-son - "YUpter", hammasi bo'lib 40 dan ortiq simfoniya yozgan. Mashhur "Figaroning nikohi", "Don Jovanni" operalari, eng yaxshi opera "Sehrli nay" - lirik-dramatik simfoniylari. Motsart do'sti Gaydnga 6 torli kvartetini bag'ishlagan. 1787 yilda Motsart Iosif II saroyida maskarad raqslarini yozish vazifasi bilan kamer musiqachisi sifatida qabul qilinadi. U turli janrdagi 600 dan ortiq asarlar yaratgan. Ammo hammani hayratda qoldirganiga va 12 yoshida uning asarlari mashhur bo'lganiga qaramay, jamiyat yosh musiqachining imkoniyatlarini to'liq baholay olmadi. Shu sababli, gastroldan qaytgach, Volfgang saroy musiqachisi bo'ladi va o'zi duch kelgan vaziyatdan juda azob chekadi. Ammo uni hurmat qilmagani va no'rin munosabatda bo'lganiga chidashni istamay, Zalsburgdan Vena shaxriga jo'nab ketadi. Aynan Vena shahrida bo'lganida uning iste'dodi gullab-yashnadi. Ko'p o'tmay u Konstans Veber ismli go'zal qizga uylandi va hatto ota-onasining noroziligi ham ularning baxtiga to'sqinlik qila olmadi. Uning Vena shahrida o'tkazgan yillarini oson deb atash mumkin emas, aksincha. Ehtiyojda Motsart juda ko'p ishlashi kerak edi, bu uning sog'lig'iga ta'sir qiladi. Uning "Figaro va Don Juanning nikohi" operalari muvaffaqiyat qozonganiga qaramay, jamiyat hali ham Volfgangning to'liq dahosini tushuna olmayotgan edi. O'limidan sal oldin Motsart o'zining eng buyuk asari - "Sehrli nay" operasini yozadi. U bilan bir vaqtning o'zida u "Rekviem"ni ham yaratadi, Motsart o'ziga buyurgan "Rekviem"ni tugatishga ulguradi, bu asar insonning eng aziz va eng yaqinini yo'qotganligi haqidagi qayg'usini yorqin ifodalaydi, lekin uni bajarishga vaqt topolmaydi. 1791 yil 4- dekabrda 5- dekabrda o'tar kechasi ajoyib kompozitor vafot etadi. Uning o'limining holatlari hali ham noma'lum, bu mutaxassislar o'rtasida ko'plab tortishuvlarga sabab bo'ladi. Uning vafotidan keyingina musiqa jamiyati va butun dunyo Motsart dahosini tan oladi va uning asarlari hamon musiqa san'atining durdonalari sanaladi. Mumtoz musiqaning bunday mashhur bastakori yo'qdir, uning asarlari bugungi kunda Motsart kompozitsiyalari juda mashhurdir. Hatto ko'plab rok-yulduzlar ularni zamonaviy ishlov berishda ijro etadilar va

mashhur reperlar tomonidan hamrohlik qilishadi. Amadey Motsartning musiqiy merosi olti yuzdan ortiq kompozitsiyadan iborat. Bastakorning durdona asarlari orasida “Rekviyem”, “Figaroning to‘yi”, “Turk marshi”, “Kichik tungi serenada”, “Don Juan”, 41- simfoniya va boshqalar o‘zining mukammalligi, idrok etish qulayligi bilan tinglovchilarni hayratga solishda davom etmoqda. O‘zini mumtoz musiqa muxlisi deb bilmaydiganlar ham kompozitor umrboqiy asarlarini operalarini ariyalarini tinglashdan zavqlanishadi.

Lyudvik van Bethoven. Bastakor romantizm davridan klassitsizm davriga o‘tishda asosiy shaxs sifatida e’tirof etilgan. Betxoven barcha zamonaviy musiqa janrlarida yozgan. Biroq, uning cholg‘u asarlari, jumladan, uverturalari, simfoniylari, sonatalari va skripka va pianino uchun bir nechta kontsertlari mashhur. Uning bobosi saroy ibodatxonasini boshqargan, otasi esa xuddi shu ibodatxonada qo‘shiqchi bo‘lgan. Yoshligida u klavesin, skripka, viola, nay chalishni o‘rgangan. U birinchi asarini 1782 yilda yozgan. Uning pianino chalishi ajoyib improvizatsiya bilan uyg‘unlashgan. U raqslar va eski syuitaning boshqa kichik qismlari asosida instrumental miniatyuraning mutlaqo yangi janri - "bagatella" ni yaratadi. 1798 yildan kar bo‘lib qoladi. Betxoven eng buyuk bastakor - simfonist. To‘qqizta simfoniya, 16 ta kvartet, opera, ko‘plab sonatalar, 11 ta uvertyura, 5 ta fortepiano va orkestr uchun kontsert, skripka kontserti, 2 ta massa va boshqalarni yozgan. Kompozitorning eng ko‘p ijro etilgan asarlaridan biri bu Betxovenning 9-simfoniyasiga kiritilgan "Quvonchga qasd" asaridir. U Evropa Ittifoqining rasmiy madhiyasi sifatida tan olingan.

“Quvonch qasd”, Betxovenning yana bir durdona asari 1824 yilda tugallangan. Bu 9-simfoniyaning eng mashhur parchasi. Eng ajablanarlisi shundaki, bu vaqtga kelib Betxoven allaqachon kar bo‘lib qolgan va shunga qaramay, u shunday ajoyib asar yaratishga muvaffaq bo‘ladi.

“5-simfoniya”,

Afsonaga ko‘ra, Betxoven (1770-1827) uzoq vaqt davomida 5-simfoniya kirish so‘zini o‘ylab topa olmaydi, ammo uxlab yotganida, eshik taqillaganini eshitadi va bu taqillatish ritmiga aylanadi. Ushbu ish bilan tanishtirish. Qizig‘i shundaki, simfoniyaning birinchi notalari Morze alifbosidagi 5 yoki V raqamiga to‘g‘ri keladi.

XULOSA

Xulosa mashhur mumtoz kompozitorlar Motsart, Bax , Betxoven o‘sha davr musiqa madaniyati poytaxti - Venada

yashagan. Daholarni mohir ijro, mukammal kompozitsion echimlar, turli musiqiy uslublardan foydalanishi: xalq kuylaridan tortib musiqa mavzularining polifonik ishlanmalarigacha birlashtiradi. Buyuk klassika har tomonlama ijodiy fikrlash faoliyati, malakasi, musiqiy shakllarni qurishdagi ravshanligi bilan ajralib turadi. Ularning asarlarida aql va hissiyotlar, fojiali va kulgili komponentlar, yengillik va ehtiyotkorlik uzviy bogʻlangan. Betxoven va Bax cholgʻu kompozitsiyalariga moyil boʻlgan, Motsart ham opera, ham orkestr kompozitsiyalarida mohirlik bilan muvaffaqiyat qozongan. Betxoven qahramonlik asarlarining beqiyos ijodkori edi, Bax oʻz ijodida polifoniya, xalq janri turlarini qadrlagan va muvaffaqiyatli ishlatgan, Motsart universal bastakor edi. U sonataning instrumental shaklini yaratuvchisidir. Betxoven uni takomillashtirdi, beqiyos choʻqqilarga olib chiqdi. Bu davr kvartetlarning gullab-yashnash davriga aylandi. Bu davr rivojiga Baxning betakror ijodi, undan keyin Betxoven va Motsart katta hissa qoʻshganlar. 18-asr bastakorlari musiqaning kelajakdagi rivojiga katta taʼsir koʻrsatadilar, garchi ular hayoti davomida har doim ham tan olinmagan va mashhur boʻlmagan boʻlsalarda. Shunchaki, oʻsha davr jamiyati ularning isteʼdodining toʻliq quvvatini, goʻzalligi va teranligini qadrlay olmas edi. Ularga qoʻyilgan taqiqlar ularning isteʼdodi uchun juda qattiq edi, ular uchun musiqa hayotning maʼnosi edi. Ammo avlodlar ularning mehnatlarini qadrlay olishadi va bugungi kungacha barcha kontsertlarda buyuklarning yorqin asarlarini ijro etishda davom etmoqdalar. Kelajakda tarbiyalanib kelayotgan yosh avlod tarbiyasida ularning musiqiy asarlarining oʻrni va mohiyati beqiyosdir.

REFERENCES

- 1.N. SHaripov “Xorijiy musiqa adabiyoti” Toshkent -2014.
2. V. Galatskaya. “Xorijiy davlatlar musiqa adabiyoti.Toshkent-“ILM ZIYO”-2009
3. M.S. Druskin. Ioxann Sebastyan Bax. M.: Musiqa- 1982 yil.
4. A.X.Trigulova «Xorijiy musika adabiyoti» T. Ilm ziyo 2016 yil.
- 5.Iogann Sebastyan Bax haqidagi hikoyalar. G. Skudin.
6. R.Tursunova, G. Tursunova “Jahon musiqa tarixi” Toshkent-2017.
7. H. Rahmonova «Jaxon klassik kompozitorlari asarlarining bolalar tarbiyasidagi oʻrni» nomli makola «Taʼlim fioiylari» onlayn jurnali 11-son 1- jild noyabr-2021 yil 1- qism.
8. H. Rahmonova. Ilmiy rahbar S. Doʻstov « Musiqaning inson ruhiyatiga taʼsiri: (Volfgang Amadey Motssart musiqasining taʼsiri.)»
9. THE IMPACT OF MUSIC ON THE HUMAN PSYCHE ON THE EXAMPLE OF MUSIC BY WOLFGANG AMADEUS MOZART In Volume 3, Issue 1 of Web of Scientist: International Scientific Research Journal (WoS) January, 2022.

